

**Opponensi vélemény Karsai Krisztina „Az alapelvek rendszere az európai büntetőjogban
című doktori értekezéséről”**

Korábbi véleményeimhez hasonlóan szeretném már az elején leszögezni, hogy értékes, tartalmas, gondolatgazdag művet olvastam, ami- szélesebb körben történő megismertetése után – feltétlenül alkalmas lehet a magyar büntetőjogi gondolkodás továbbfejlesztésére is.

A mű mind a doktori értekezésekkel szemben támasztható formai, mind tartalmi feltételeknek megfelel. Terjedelme első látásra kissé szerénynek tűnik (érdemben mintegy 170 oldal), tartalma azonban alaptalanná teszi az erre vonatkozó eseteleges kifogást. Jól tagolt (esetenként talán a szükségesnél is rövidebb szerkezeti egységekre osztott), 4 fő részből álló dolgozat, logikus rendszerben, alapos, a szerző gondolatmenetének megismerését segítő szemléletes összefoglaló táblázatokkal. A klasszikus elvek és az európai megjelenésük tagolt szerkezeti elválasztása helyenként kisebb átfedéseket eredményezett és olykor nehézkesebbé teheti az egymásra kölcsönösen ható tágabb és szűkebb értelmezések tárgyalását.

A felhasznált forrásanyag imponálóan gazdag, néhány korábbi munkára vonatkozó hiányérzetemet később megemlítem.

Minderre tekintettel az értékes mű megvitatását és minél előbbi közkinccsé tételét szorgalmazva csupán néhány megjegyzést fogalmazok meg. Ezek, mint rövidesen kiderül, nem érdemi kifogások, inkább olyan hiányérzetek, amelyekkel sajnos minden szerzőnek szembesülnie kell: az opponenciák nagy része sajnos nem azt bírálja, amit leírtak, hanem azt hiányolja, amit az opponens leírt volna.

I.

Az első óvatos észrevételem az egész kérdéskör – a nemzetközi és az európai büntetőjog - gyökerei bemutatásának elmaradását sérelmezi. Nem először vetem fel, hogy egy mégoly modernnek tűnő problémahalmaz vizsgálata sem nélkülözheti a sokszor meglepően nagy múltra visszatekintő előzmények feltárását. Ezekből mindig többet, esetenként más is megérthetünk, mint az aktuális elemzés révén.

A szerző legkorábbi hivatkozása Ulrich Sieber professzor 1991-es még „werdendes Recht”-ként említett felfogását érinti.

Azt gondolom, nem szabadna megfélekedni a részben hazai, részben nemzetközi, sokszor jóval korábbi alapokról sem. Hadd kezdjem egy hazai idézettel:

„A nemzetközi büntetőjog célja a nemzetközi közösség békés együttélésének az alapját képező értékek védelme a büntetőjog eszközeivel. Ilyen közös értékek a nemzetközi béke és biztonság, az emberi jogok, különösen az emberi élet, a testi épség, az emberi méltóság, a társadalmi jólét (bonum commune) a nemzetközi politikai, gazdasági, szociális és kulturális együttműködés valamint a természeti környezet. Ezen értékek védelme egyben a nemzetközi közösség érdekeit szolgálja, hiszen az érdekvédelem nem jelent mást, mint hogy az államok a közös értékeket magukénak vallják, azok védelmét szükségesnek tartják és készek azokat – a rendelkezésükre álló jogi eszközökkel – érvényre juttatni.”¹

Mindezt *Kussbach Erich* professzor, az európai büntetőjog eszméjének egyik hazai úttörője írta – igaz, alig több mint 10 éve – minden esetre nagyrészt a szerző által érintett alapelveket is elemző több száz oldalas könyvében. Talán nem érdektelen őt megemlíteni – legalább az irodalomjegyzékben.

Ám mehetünk akár jóval korábbra is.

Bassiouni professzornak, akit a „nemzetközi büntetőjog keresztapjaként” szoktak emlegetni – a keresztapát ezúttal a büntetőjogászok számára kissé kompromittált szó kizárólag pozitív értelmében – már 1980-ban megjelent a „Nemzetközi Büntető Kódex tervezete” című műve, amit 6 évvel később magyar nyelven is kiadott az Igazságügyi Minisztérium. (Utószót az európai integritás fontosságát hangsúlyozva Wiener A. Imre és Polt Péter írt hozzá). Különösen értékes része a tervezetnek a „kommentárnak” nevezett indokolás, amiben már olvashatók Karsai Krisztina bizonyos következtetései csírái².

1983-ban a Rendőrtiszti Főiskola kiadta I. I. *Karpec* professzornak „A nemzetközi jellegű bűncselekmények” című, négy évvel korábbi jegyzetét, amiben egy külön általános részi fejezet foglalkozik – igaz, mai tudásunkhoz képest kissé kezdetlegesen és helyenként szkeptikusan – az egyetemes büntetőjogi felelősség számos elvével. Érdekességként jegyzem

¹ Kussbach Erik: Nemzetközi és európai büntetőjog. Szent István társulat, Budapest, 2005, 25. old.,

² Igazságügyi Minisztérium. Tudományos és Tájékoztatási Főosztálya kiadványai 14. szám. Budapest, 1986.

meg, hogy már itt felbukkan a jelölt által is vizsgált korporatív felelősség problémája³. Pár évvel később (még mindig 12 évvel a rendszerváltozás előtt) volt ügyésztársam, a sajnós fiatalon meghalt Hlavathy Attila megjelentetett egy „A Magyar Nemzetközi Büntetőjog, különös tekintettel jogsegély típusú szerződéseinkre” című kismonográfiát, amiben már feszegeti a „jus puniendi” problémáit is.⁴

Végül. a teljesség igénye nélkül – még távolabb kalandozva az időben - utalhatok jeles pécsi professzor-elődömnek, Irk Albertnek „A nemzetközi bűncselekmény és a nemzetközi büntetőbíróság eszméje” című 1933-ban megjelent tanulmányára, amiben már leszögezi, hogy „nemzetközi büntető kódex a nullum crimen sine lege alap-princípiumának kodifikálása nélkül el sem gondolható”, ez a törekvés azonban „hajótörést szenved a büntetőjogi jogász szempontra keresztező annyiféle más állami tekintet következtében”.⁵ Ismerős gondolatok.

Amit a korabeli szerzők esetleg „nemzetközi büntetőjognak” tekintettek, az persze jórészt „európai büntetőjogként” vizsgálták. S óvni szeretném a szerzőt attól, hogy ő is abba a hibába essen, mint néhányan a fiatalabb kutatók közül, akik hajlamosak a jogállami büntetőjog integrációs törekvéseit az utóbbi negyedszázadra korlátozni.

Úgy vélem, tehát, a dolgozatot ki lehetne egészíteni – legalábbis a majdani megjelenés előtt – egy fontos és máig ható tanulságok tárházát bemutató történeti résszel. Különösen indokolt lehet mindez nagy múltú büntetőjogi alapelvek esetében.

II.

A második észrevételemet azzal kezdem, hogy szinte szokványosan visszatérő fordulata az opponensi véleményeknek, hogy dicsérik a szerző témaválasztásának aktualitását.

Tegyük azonban a kezünket a szívünkre és válaszoljuk meg őszintén: napjainkban és régióinkban valóban van-e (még, vagy mostanában) aktualitása egyáltalán az európai büntetőjog eszméjének. Hajlandóak-e átruházni egyes államok a fokozódó szerepvállalásukat látványosan demonstrálni képes büntető hatalmuk akár egy részét? Valószínűleg attól tartanak, hogy ezáltal kevesebbet nyerhetnek, mint amennyit szuverenitásuk csorbulása révén veszíthetnek

³ II. kötet 275-276. old.

⁴ BM Könyvkiadó, Budapest, 1987.

⁵ Különlenyomat az Angyal Pál emlékkönyvből, Budapest, 1933., 3. old.

A mű éppen ennek a kényes kérdésnek, az „európai ius puniendi” súlyos problémájának az elemzésével indul, s ez a bonyolult, és talán az összes többi elvet meghatározó kérdés zárja mintegy keretbe a dolgozatot, hiszen a mű első harminc oldala után a szerző visszatér erre például a 54. és következő oldalakon, s az utolsó 10 oldal fejtegetései is e kérdés körül forognak.

Jóllehet Karsai Krisztina felvetéseivel és következtetéseivel alapvetően egyetértek, ez esetben nézetem szerint a tisztán technokrata – ha úgy tetszik „steril jogi” megközelítést – különösen az utóbbi évtized fejleményei kapcsán – kicsit hiányosnak vélem. A kezdeti remények, az európai büntetőjog hatókörének, szerepének remélt bővülése után az integráció ellenzői kerültek mára már látványos fölénybe, s ezt nem lehet elhallgatni, sőt érdekes kíséret lenne – bár itt már a politika és jog határterületeinek süppedékeny mezejére tévedünk – az okok keresése. Néhány valószínű tényezővel minden esetre szembesülünk: a szuverenitás egy részéről való lemondás belső hatalmi törekvések gátja lehet, s a tömeges migráció veszélyei (s ha ezek konkrétan nincsenek jelen, az ezekkel való riogatás) is a befelé fordulást erősítik.

S a mű megírása óta e folyamat mintha tovább erősödne.. A szerző leírja, hogy „Az Európai Ügyészi Hivatal esetleges létrehozása (a jelöltnek van annyi megalapozott tudása és tapasztalata, hogy szükségesnek tartotta az „esetleges” jelzőt) a ius puniendi további erősítése lenne önálló, uniós szintű büntető eljárások (részbeni) lefolytatásának lehetőségével.” (26. oldal). Nos, úgy tűnik, belátható időn belül nem lesz Európai Ügyészi Hivatal. Igazságügyi Miniszterünk szerint feleslegesek szupranacionális eszközök a hatékony bűnüldözéshez, a legfőbb ügyész pedig egy alternatívának beállított „hálózati rendszer” mellett kardoskodik, ami nem egyéb, mint annak tudományosnak látszó formába öntése, hogy az egyes államok ügyészségeinek hálózata is kellő hatékonysággal működhet egy központi hivatal helyett.

Ilyen körülmények között magam fontosnak tartanám, azoknak a szempontoknak a hangsúlyozását, amelyek nem teszik, nem tehetik feleslegessé az integrációt: az európai büntetőjog eszméjének ébrentartását és fejlesztését. Közhely, éppen eléggé elkoptatott frázis, hogy a bűnözés – kiváltképpen annak bizonyos formái nemzetközi méreteket öltöttek. Egyetlen példával élve: a közösségi csalások ma nagyobb kárt okoznak évente, mint az EU költségvetése. Távol-keleti árukat belföldiesítenek, bonyolult többcsatornás

szervezetrendszer és fantomcégek révén, s az elspórolt és visszaigényelt adót off-shore-cégekben mossák tisztára. Erre ma az a hivatalos válasz, hogy az off shore büntetőjogilag nem tiltott. Ám valójában az nem tiltott, ha egy legális nemzetközi céghálózat a számára az adózás szempontjából legkedvezőbb országban működteti a pénzügyi központját – s az ugyancsak az európai alapelveknek megfelelően kidolgozott kettős adózás elkerülésének jegyében kizárólag ott adózik. Ha azonban a székhelyét olyan államban jegyezteti be, ahol semmiféle tevékenységet nem folytat, csupán kihasználja megvásárolt adómentességet, akkor egészen egyszerűen adót csal, mert nem ott viseli a közterheket, ahol a bevételeihez jut.

S ezt nem lehet másként elfedni, csak olyan nemzetek feletti bűnüldöző szervezetek feleslegessé és károssá nyilvánításával, amelyek a partikuláris érdekek helyett alkalmasak lehetnének fontosabb közösségi érdekeket preferálására. A visszaélések ellenzői nem öncélúan hoznának ilyeneket létre, nem a bürokrácia szaporítása, az önállóság csorbítása jegyében, hanem mindannyiunk érdekében. Mert felismerték, hogy a „szuverenitás”, varázsszava ma már gyakran nem az állampolgárokat védi, hanem egyes érdekcsoportokat.

III.

Végül, kisebb hiányérzetet keltett bennem a dolgozat erőteljesen egyetemes felfogása, s annak ezáltal talán kissé háttérbe szorulása, hogy az európai büntetőjog alapelveit a hazai alapelvekkel, s azok érvényesülésével összevetve szemléljük. Egyszerűbben szólva, a hazai gyakorlatra nézve is levonjunk néhány – akár konkrét – következtetést.

Az európai büntetőjog elvei, ahogy a szerző is utal rá – a fejlett jogállami elvek szintéziseként, ám ugyanakkor az egyes államok alapelveire is hatva alakultak ki, és fejlődnek ma is. A kölcsönhatás, a kétoldalú befolyás tehát nem csak az integrált európai büntetőjog alapjait erősíti, vagy éppen alakítja – a dolgozatban ugyanakkor talán ez jóval hangsúlyosabb – hanem a hazai elveket és azok konkrét működését is.

Ennek kapcsán elképzelhető bizonyos kollízió is, s távolról sem olyan – mindig bizonyos fokig vitatott és formálódó kérdésekben, mint pl. a „ne bis in idem” elve. (Jegyezzük meg, itt azért a szerző utal a hazai, „jogerőre nem képes” érdemi döntésekre). Egyetlen jellemző példával

élve, érdekes, hogy ilyen – legalábbis vitára okot adó kérdés – például akár a „nullum crimen sine lege” elvével kapcsolatos visszaható hatály tilalma kapcsán is felmerült

Abban voltaképpen tradicionálisan egyetértenek a jogtudomány képviselői, hogy az európai büntetőjog alapelveinek szempontjából a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya, és a Római Egyezmény alapvető jelentőségű. Érdekes vita folyt erről nálunk, 1990-ben, a rendszerváltozás előtt elkövetett egyes bűncselekmények elévülhetőségének kérdésében

Amikor annak idején ez ügyben a jogtudomány neves képviselőitől a miniszterelnök szakvéleményt kért, *Békés Imre* mindenen előtt leszögezte, hogy a Btk. alapján „már elévült bűncselekmény büntethetősége” (ide értve az elévülés utólagos nyugvásának kimondását) „súlyosabb elbírálását maga után vonó szabály lenne, s mint ilyen sértené a büntető törvény visszaható hatályának tilalmát.” Hozzátette azonban, hogy ez a szabály *kizárólag a büntetőjogra vonatkoztatva érvényes, mert csak ott vetődik fel az „elbírálás”* enyhébb illetve szigorúbb volta. Szerinte ugyanis mind az [akkori] Alkotmány, mind pedig nemzetközi kötelezettségeink (tehát a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Római Egyezmény) kizárólag a visszamenőleges bűncselekménnyé nyilvánítást és a korábban nem létező vagy súlyosabb büntetés visszaható hatályú alkalmazását tiltják, vagyis nem zárják ki az utólagos súlyosabb *elbírálást* (ami lehet az elévülési szabályok utólagos megváltoztatása, szigorítása is). Hasonlóan vélekedett *Földvári József* is.

Nem látták ezért elvi akadályát már akkor sem egy új jogszabály révén az elévülési szabályok megváltoztatásának vagy az elévülés nyugvása kimondásának (bár *Békés* professzor bizonyos aggályainak a „jogállami büntetőjog” lehetséges alkotmánybírói értelmezése illetve a „fair eljárás” ettől esetleg eltérő emberi jogi értékelése kapcsán hangot adott).

Lehet persze „az enyhébb elbírálás” kérdését nem anyagi jogi hanem eljárásjogi problémának tekinteni, kérdés azonban, hogy ha ez így van, akkor mit keres a Btk.-ban. S kérdés persze az is, hogy feloldható-e a hazai tételes jog és a nemzetközi alapelvek ellentmondása, s egyáltalán valódi ellentmondásról van-e szó.

Minden esetre ezzel napjainkban nem sokat bíbelődtek, pár éve beírták az Alaptörvénybe az elévülés kritikus időszakra vonatkozó nyugvását.

Ugyanígy érdekes lehetne a kétszeres eljárás tilalma elvének gyakorlatias, konkrét elemzése a méltán nagy port felvert „Hagyó-ügyben”. Ebben a Szegedi Ítéletábla nem csak a Kúria

gyakorlatával, hanem a tételes joggal is nehezen összeegyeztethető álláspontra helyezkedett, miszerint „a felmentő ítéleti rendelkezés nem minősül ítélt dolognak” (Bpi.I.. 757/2015/7.).

Erre nézve egyébként a szerző a „bis” értelmezése, kapcsán idézi a az Európai Bíróság „Van Straaten” ügyét, amiben nem is felmentés jogerőt keletkeztető hatása, legfeljebb a felmentés bizonyítékok hiányára alapított volta okozott némi bizonytalanságot (137. old.).

Mindez csak néhány példa volt arra, hogy milyen konkrét összeütközések merülhetnek fel az alapelvek nemzeti és nemzetközi értelmezése kapcsán.

IV,

Kiseb szóhasználati következetlenségek és csekély formai, szerkesztési hibák kijavítása (pl. a 192. oldalon nem találtam semmit), a dolgozat további erényére válhat.

Szintén nem érdemi észrevétel, , hogy ugyan a hasonlóan széles spektrumot átfogó dolgozatokban indokolt lehet a máskor talán szokatlan tárgymutató, ám csak akkor, ha az valóban segíti a fogalmak visszakeresését. Ezzel szemben pl. a ”ne bis in idem” elvének címszava alatt, mindössze két oldal megjelölése szerepel (41, 106.), az elvvel és annak értelmezésével azonban a dolgozat más részében egy teljes fejezet (a XI.) közel 30 oldalon keresztül is foglalkozik, tucatnyi alkalommal kiemelve és nevesítve az elvet, ami később a 180. oldalon is felbukkan.

V.

Összességében a disszertációt alapos, tanulságos, a bonyolult kérdéskört átfogóan vizsgáló, a csoportosítást és tartalomelemzést tekintve is új tudományos eredményeket felmutató, meggyőzően érvelő munkának tartom. Nemcsak tárgyköre, színvonala is európai.

Javaslom a jelölt részére az Akadémia doktori fokozat odaítélését.

Budapest, 2016. november 30.

Dr. Tóth Mihály

DSc egyetemi tanár